

האף תספה צדיק עם רשע

גדול אברהם אבינו מנח — אבי האנושות.
נאמר בזהר וירא קו, ע"א בהשוואת שניהם:

"ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע" (בראשית יח, כג) — אמר ר' יהודה:
מאן חמא אבא דרחמנותא כאברהם? תא חזי: בנח כתיב (ו, יגיד): "ויאמר אלהים
לנח: קץ כל בשר בא לפני... והנני משחיתם את הארץ. עשה לך תבת עצי גפר...";
ואשתיק ולא אמר לו מידי ולא בעי רחמי. אבל אברהם, בשעתא דאמר ליה קב"ה
"זעקת סדום ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד. ארדה נא ואראה..." — מיד
כתיב: "ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע?!"

(אמר ר' יהודה: מי ראה אב רחמן כאברהם. בוא וראה: בנח כתוב "קץ כל בשר
בא לפני... עשה לך תבת עצי גפר...". ושתק [נח] ולא אמר דבר ולא ביקש
רחמים. אבל אברהם בשעה שאמר לו הקב"ה: "זעקת סדום ועמרה כי רבה...
ארדה נא ואראה..." מיד כתוב "ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע".)

גם לאברהם אבינו נתן הקב"ה שבילים שיבקש עליהם, שהרי אמר לו:

יח כ זַעֲקַת סִדְּוֹם וְעִמְרָה כִּי־רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹּדָה מְאֹד

יח כא אֲרֹדָה־נָּא וְאֶרְאֶה — — —

והעמידו בנסיון, אם יבקש עליהם, אם לא. ומיד נאמר "ויגש אברהם". ומה
הגשה היא זו אל מי שמלוא כל הארץ כבודו? אלא כפי שהסביר רש"י
על פי חז"ל:

הגשה לדבר קשות [למלחמה]

הגשה לפיוס

הגשה לתפילה.

כלומר: אור כל כוחותיו הנפשיים — הרוך והקושי, האהבה והיראה, הענוה
והעזות — ועמד למלחמה.

טען (כה): "חלילה לך מעשות כדבר הזה";

והתחנן (לב): "אל נא יהר לאדוני ואדברה אך הפעם";

העיו (כה): "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?";

ונרתע (כו): "הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני ואנכי עפר ואפר".

וירא — האף תספה צדיק עם רשע

יש לחבין תוכן בקשתו. על מה יבקש? אם על שלא ימותו צדיקים, אם על שיינצלו גם רשעים? ונסתכל בבקשתו הראשונה — תחילת דבריו:

יח כג האף תספה צדיק עם-רשע?

יח כד אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר

האף תספה ולא-תשא למקום

למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה?

יח כה חללה לך מעשת פדבר הזה

להמית צדיק עם-רשע

והיה כצדיק כרשע,

חללה לך! השפט כל-הארץ לא יעשה משפט?

ותמהו חכמים על דבריו אלה, שנראה שיש בהם סתירות. וככה ינסח את תמיהתו ר' שלמה דובנא ב"הבאור" לבראשית:

יש להפליא על הסתירות אשר בתפילתו זאת: מתחילה (כג) התפלל שלא להמית צדיק עם רשע, בפסוק שאחרי זה (כד) הוסיף להתפלל שיצילו הצדיקים גם את הרשעים, ועדיין לא נענה על הראשון, ובפסוק השלישי (כה) חזר על הראשון להתפלל רק על הצדיקים?

ונראה שעיקר כוונתו כפי שפירש בעל הט"ז (ר' דוד סגל) בספר "דברי דוד" על רש"י:

מן הראוי שלא תספה צדיק עם רשע, זהו שורת הדין ואין צריך תפילה; רק התפילה היא שתציל לכל המקום בעבורם. ואם לא תועיל תפילתי, למה תמית הצדיקים, שזה אין צריך תפילה אלא שורת הדין?!

וכן מצינו שני עיקרים גדולים. ראשית: עיקרון משפט וצדק. והוא הוא אשר נקבע כקו אופייני לאברהם אבינו ואשר יעודו נאמר בפסוקים הקודמים לויכוחנו זה:

יח יט כי ידעתיו למען אשר יצוה את-בניו ואת-ביתו אחריו
ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט.

ומה שנאמר בפסוק ההוא בפי ה' כי עודו של אברהם ובניו, וכתכלית לבחירתו ("כי ידעתיו" — בחרתיו, כמו ירמיהו א: "בטרם אצרך בבטן ידעתיו"). מה שנקבע שם על דרך אמירת העתיד, זה נאמר כאן כעובדה קיימת, על דרך סיפור מעשה: היעוד שנקבע בפסוק יט לחינוך האב את בניו, כבר מקיימו, מגשימו האב כאן עוד בטרם זכה לבנים; מה שנאמר שם,

כי ילמד בניו לעשות צדקה ומשפט, כבר ידרוש האב אותו כאן משפט הארץ עצמו:

ח כה הַשֹּׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?

ואולם עקרון שני נאמר כאן בדברי אברהם: זכותם של יחידים צדיקים העומדת לרבים: אחריותו, יכולתו, השפעתו, כוח הצלתו של המיעוט הטוב לרבים המושחתים.

אם ישנם באותה סדום — סמל הרשע, הכיעור, הקלקול — חמשים צדיקים, האם לא יצילו בזכותם את כל העיר? הלא אין האור מאיר לעצמו "ומעט מן האור יש בו כדי להאיר עבי מחשכים"! וכי אין "המקום" — גוף אחד, ואם הלב בריא וחזק, האם לא יינצלו שאר אברים? והעמיד הדברים האלה על ניסוחם הקיצוני ירמיהו הנביא:

ירמיה
ה א שׁוֹטְטוּ בַּחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם וּרְאוּ־נָא וְדַעוּ
וּבְקֶשׁוּ בִּרְחוּבוֹתֶיהָ
אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ
אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבֶּקֶשׁ אֱמֻנָה —
וְאֶסְלַח לָהּ.

ואולם זכותו של יחיד או של מיעוט טוב וכוחו להצלת הרבים מצאו להם חכמים הגבילה חשבה, ורמז לזה בפסוקי פרקנו. נראה, מהי תשובת ה' הראשונה לאברהם:

יח כו וַיֹּאמֶר יי: אִם־אֶמְצָא בְּסֹדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר
וְנִשְׁאַתִּי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם.

וכבר תמהו המפרשים על כפל המלים של "בסדום" ו"בתוך העיר". וראב"ע בקיצורו הנמרץ יגיד לנו כאן גדולות:

וטעם בתוך העיר — שהם יראים את ה' בפרהסיא, וכן (ירמיה ה, א) "שוטטו בחצות ירושלים".

לאמור: אמנם יש בכוח המיעוט להכריע גורל המקום לכף זכות, אבל רק אם אותם מעטים בודדים צדיקים הם "בתוך העיר", מעורים ומעורבים בחיי העיר, בעסקיה, במשאה במתנה, אם מופיעים הם ומשפיעים הם בציבוריותה — אבל אם אין אותם בודדים אלא נחבאים וחיים חיי צדקות בחדרי חדרים, הם את נפשם — אולי — יצילו, אך בוודאי אין זכותם יכולה להגן על "העיר", ואין "העיר" אשר דוחקת אותם מתוכה ומכריחה אותם

וירא — האף תספה צדיק עם רשע

להיסגר בחדרי חדרים לבל תפריע צדקותם לרשעה המתרוננת ברחובות קריה, אין אותה עיר יכולה לדרוש חסות בזכות צדיקיה הנחבאים. לא נמצאו בסדום חמשים צדיקים ולא ארבעים ולא שלושים ולא עשרה, ואם היו — לא היו "בתוך העיר". וכן יבאר הרד"ק (ירמיה ה, א) בשם אביו גם את קינתו של ירמיהו, שלא מצא איש "עושה משפט, מבקש אמונה" בחוצות ירושלים:

"שוטטו בחוצות ירושלים": והנה אמר דוד (תהלים עט, ב): "נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, בשר חסידיך לחיתו ארץ" — הנה כי היו בירושלם חסידים ועבדי אל, ואך אמר ירמיהו: "אם יש עושה משפט...?" פירש אדוני אבי ז"ל, כי ירמיהו אמר "בחוצות ירושלם וברחובותיה", כי החסידים שהיו בירושלים, היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים.